

<https://helda.helsinki.fi>

Queer-visioita lajirajat ylittävistä perheistä ja läheissuhteista

Irni, Kuura

Gaudeamus

2020

Irni , K 2020 , Queer-visioita lajirajat ylittävistä perheistä ja läheissuhteista . julkaisussa A
Lahti , K Aarnio , A Moring & J Kerppola (toim) , Perhe ja läheissuhteet sateenkaaren alla .
pö G a u d e a m u s , H e l s i n k i , S i v u t 2 1 4 " 2 3 0 .

<http://hdl.handle.net/10138/327510>

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

QUEER-VISIOITA LAJIRAJAT YLITTÄVISTÄ PERHEISTÄ JA LÄHEISSUHTEISTA

Kuura Irni

Elämme parhaillaan kriittistä aikaa, jolloin olisi pikaisesti löydettävä keinot muuttaa erityisesti länsimainen, paljon luonnonvaroja kuluttava ja suuren hiilijalanjäljen tuottava elämäntapa kestävämmäksi.¹ Yksi tärkeä toimi on suhteemme muuttaminen muunlajisiin eläimiin ja luontoon, jotka on länsimaissa ymmärretty lähinnä resursseiksi ihmisten tarpeiden tyydyttämisessä ja taloudellisen kasvun edistämisessä.² Termi ”muunlajiset eläimet” liittyy ajattelutapaan, joka kyseenalaistaa ajattelun ja kielen ihmiskeskeisyyden ja ihmisten ylivertaisuuden sekä pakottaa arvioimaan kriittisesti ihmisten ja muiden eläinten välille oletettuja eroja. Näitä ovat esimerkiksi oletukset, että vain ihminen kykenisi kielelliseen kommunikaatioon, empatiaan tai seksuaaliseen luovuuteen tai että ihminen olisi evoluution huippu.³

Näistä lähtökohdista kysyn: Mitä queer-perheestä ja queer-suhteista puhuttaessa voisi tarkoittaa ihmiskeskeisyyden kyseenalaistava tapa muodostaa perheitä, rakentaa sukulaisuuksia ja yhteyksiä muunlajisiin eläimiin ja muihin olentoihin? Kun lajirajat ja normatiivisen perhekäsityksen rajat ylitetään tällä tavalla, kysymys on laajempi kuin jos tarkasteltaisiin niin sanotuilla lemmikeillä täydennettyä ydinperhettä. Queer-perheitä ja queer-suhteita käsitellessäni nojaan jo klassikoiksi muodostuneisiin queer-teorian teksteihin, kuten antropologi Kath Westonin teokseen *Families We Choose* (1991). Siinä hahmotellaan geneettiselle sukulaisuudelle ja ydinperheelle vaihtoehtoista tapaa ymmärtää perhe, joka perustuu ystävien ja rakastettujen muodostamiin, itse valittuihin läheisiin

suhteisiin.⁴ Inspiroituneena myös feministisen tieteentutkimuksen, ekofeminismin sekä kriittisen ja yhteiskuntatieteellis-humanistisen eläintutkimuksen oivalluksista argumentoin, että tällaista perhekäsitystä on tulevaisuudessa tärkeää ajatella uudella, ei-ihmiskeskeisellä tavalla. Tutkimusta aiheesta on olemassa erittäin vähän. Tämän vuoksi lukuni eroaa useimmista muista kirjan luvuista siten, että en esitä ihmisten lähisuh-teita koskevan empiirisen tutkimuksen tuloksia vaan kartoitan ja visioin uusia suuntia tutkimukselle (ks. Miten tutkimus tehtiin?).⁵

Pohtiessani, kuinka voisimme mieltää queer-perheyden ja läheisyyden (*intimacy*) lajien väliset rajat ylittävällä tavalla, olen inspiroitunut erityisesti feministisen tieteentutkijan Donna Harawayn käsitteestä *kin*. Harawayn teoksen *Staying with the Trouble* (2016) keskeinen motto on ”Make kin, not babies”. Toisin sanoen Haraway rohkaisee lukijoitaan solmimaan ei-geneettiseen läheisyyteen perustuvia suhteiden muodostelmia, joihin kuuluvat myös muunlaisiset eläimet.⁶ Englannin sana *kin* on käännetty muun muassa termeillä suku, sukulainen, heimo, perhe, verisukulainen tai perhekunta,⁷ mutta käännökset eivät aivan tavoita sitä merkitystä, missä termiä käytetään feministisessä tieteentutkimuksessa. Tässä tutkimussuuntauksessa ja Harawayn käytössä sana ei viittaa sukulaisuuteen siinä mielessä, että pariutumista, ydinperhettä ja lasten saamista pidettäisiin sen lähtökohtana. Pikemminkin termi viittaa sellaisiin vaihtoehtoihin tapoihin ajatella läheisyyttä, perhettä ja sukulaisuutta, joissa lisääntyminen tai geneettinen perimä ei ole keskeistä.

Harawayn ajattelun voikin yhdistää queer-tutkija Lee Edelmanin reproduktiivisen futurismin kritiikkiin. Reproduktiivinen futurismi tarkoittaa ajattelua, jossa tulevaisuus nähdään nimenomaan lisääntymisen ja lasten kautta.⁸ Tutkimusyhteyteeni sovellettuina esimerkkeinä voisi pitää argumentteja, joissa luonnonsuojelua tai ilmastonmuutokseen reagoimista perustellaan ensisijaisesti ”meidän lastemme” paremmalla tulevaisuudella kyseenalaistamatta näiden perustelujen ihmiskeskeisyyttä, mahdollista nationalistista tai rodullistavaa erontekoa meihin ja muihin tai oletuksia heteronormatiivisesta elämäntavasta ja lasten tekemisestä elämän keskeisenä sisältönä.

Kun Edelman julkaisi reproduktiivisen futurismin kritiikkinsä vuonna 2004, hän ei vielä nähnyt nykyistä lisääntymisen kriisiä. Kun ilmastonmuutos ja niin ihmisten kuin muunkinlajisten eläinten lisääntymiskykyyn vaikuttava ympäristökemikaalikuorma ovat yhä enemmän esillä valtavirran yhteiskunnallisissa keskusteluissa, myös poliitikot

joutuvat ottamaan kantaa ajatukseen, ettei ihmiskunnalla ehkä ole tulevaisuutta.⁹ Samalla valtavirtajulkisuudessa yleistyvät kertomukset lapsettomuuden valitsemisesta ilmastonmuutoksen ja ympäristötuhojen vuoksi. Niin ikään osassa tutkimuskeskustelua on käsitelty erityisesti länsimaiseen, paljon kuluttavaan ympäristöön syntyvien lasten merkittävää vaikutusta hiilijalanjälkeen.¹⁰

Reproduktiivisen futurismin valtavirta-aseman järkkyyssä on erityisen tärkeää tunnistaa ja kehittää uudenlaisia tapoja ymmärtää perhe, läheisyys ja läheissuhteet. Ne voivat tarjota vaihtoehtoisia elämisen ja suhteiden muodostamisen malleja ihmiskeskeiselle parisuhdenormatiivisuudelle ja romanttisen rakkauden ideaaleille. Tarvitsemme myös vaihtoehtoja nationalistisille kertomuksille, joilla poliitikot ja muut vaikuttajat pyrkivät pitämään kiinni valkoisten keskiluokkaisten kansalaisten oikeuksista kuluttaa nykyiseen, kestäättömään tapaan ja joissa eläin- ja ympäristöpolitiikan ongelmat heijastetaan esimerkiksi Kiinaan. Yhdysvalloissa esimerkiksi sukupuolentutkija Mel Y. Chen on huomauttanut, että keskusteluissa ympäristökemikaaleista on havaittavissa rodullistamista: Kiinasta tehdään ongelma samalla kun kotimaisista ympäristökemikaaliongelmista vaietaan.¹¹ Samantyyppistä logiikkaa on nähtävissä myös suomalaisessa ilmasto- ja eläinpoliittisessa keskustelussa, jossa ongelmia ja vastuuta ratkaisuista pyritään siirtämään pois oman maan kamaralta. Nationalististen, rodullistavien ja ongelmallisella tavalla sukupuolittuneiden ajattelutapojen sijaan on tärkeää rakentaa ja mahdollistaa kertomuksia queer-läheisyydestä ja moninaisista sukupuolista osana eettisempiä, monilajisia perhe- ja läheissuhteita.

Seuraavassa pohdin muutaman esimerkin avulla sitä, millä tavoin feministinen tieteentutkimus, kriittinen eläintutkimus ja queer-teoria voivat inspiroida ajattelemaan perhettä ja läheisiä suhteita toisin, lajirajojen yli. Tavoitteeni ei ole kuvata kattavasti olemassa olevaa kirjallisuutta vaan visioida vaihtoehtoisia kertomuksia queer-perheistä ja yhteyksistä muunlajisiin eläimiin. Toivon näiden innoittavan uusia pohdintoja lajien välisestä solidaarisuudesta ja ei-ihmiskeskeisistä perhe- ja suhdeverkostoista.

Muunlaiset eläimet queer-perheissä

Kun visioidaan eettisesti kestävämpiä perhemuotoja ja suhteita muunlajisten eläinten kanssa, on otettava huomioon niin sanottujen lemmikkieläinten kanssa elämiseen kriittisesti suhtautuvan tutkimuksen esille nostamat ongelmat. Usein muunlajisia eläimiä esimerkiksi pidetään ihmisten hovin tai tarpeiden vuoksi ottamatta huomioon eläinten lajityypillisiä tarpeita ja välittämättä näiden itse kommunikoimista leikin, ruuan tai läheisyyden toiveista.¹² Ongelma on myös ihmiskeskäinen kaupunkisuunnittelu, joka tekee kaupunkitilan muunlajisille eläimille turvattomaksi ja ottaa vain rajatusti huomioon eläinten tilan ja liikkumisen tarpeita.¹³ Ongelmiin kuuluu myös jalostaminen ihmisten ulkonäkötoiveiden mukaisesti välittämättä eläimille samalla tulevista terveysongelmista, kuten hengitys- tai liikkumisvaikeuksista, sekä eläinten kouluttaminen siitä lähtökohdasta, että eläinyksilöitä voitaisiin alistaa, kontrolloida ja opettaa tekemään ihmisiä miellyttäviä tempuja sen sijaan, että aktivoimisen pohjalla olisi eläinten omaehtoinen kiinnostus.¹⁴ Olennainen ongelma on myös muunlajisten eläinten lainsäädännöllinen asema: Suomessa eläinsuojelulain uudistamisen yhteydessä julkista huomiota sai se seikka, että laissa muunlajisilla eläimillä ei ole itseisarvoa ja eläimet määritellään ihmisen omaisuudeksi.¹⁵ Niinpä ihminen voi päättää esimerkiksi eläimen eutanasiasta omien tarpeidensa pikemmin kuin eläimen kärsimyksen perusteella, ja ihmisten vaikutuspiirissä elävien eläinten mahdollisuudet itse valita elämänkumppaninsa ja olosuhteensa ovat minimaaliset.

Edellä mainitut ovat yleisiä ongelmia, jotka koskevat ihmisten ja muunlajisten eläinten yhteiseloja niin queer-perheissä kuin muissakin perheissä. Tämän vuoksi käsite ”valittu perhe” ei koskaan täysin toimi muunlajisten eläinten tapauksessa – nämä eivät pysty valitsemaan elämänsä keskeisesti vaikuttavia suhteita. Tätä eivät voi tehdä monet ihmisetkään, kuten lapset, laitoksissa asuvat vammaiset tai sairaat, ilman perhettä turvapaikkaa hakevat tai pakolaisasemassa olevat ihmiset, joille perheenyhdistämisen prosessi on tehty vaikeaksi. Perheen valitseminen on siis viime kädessä mahdollista vain etuoikeutetuimmille ihmisille. Yksilöiden riippumattomuutta toisistaan ei voida muutenkaan ottaa lähtökohdaksi esimerkiksi hoivasuhteiden vuoksi: ei siis voida olettaa, että yksilö voisi vapaasti jättää perhesuhteensa koska tahansa.

Vammaisuutta ja eläinsuhteita tarkastellut taiteilija, aktivisti ja teoreetikko Sunaura Taylor huomauttaa, että emme voi olettaa täysin tasaveroista ja hierarkiatonta suhdetta muunlajisten eläinten ja ihmisten välillä. Esimerkiksi perheenjäsenenä elävä eläinkumppani on väistämättä ihmisestä ja tämän huolenpidosta riippuvainen, eikä ihmisiäkään voida ymmärtää toisistaan riippumattomiksi yksilöiksi muuten kuin jättämällä huomiotta vammat, sairaudet ja hoivan tarve. Taylorin mukaan tästä huolimatta osapuolten kesken voi olla eettisiä ja myös eläinkumppanien kannalta mielekkäitä suhteita.¹⁶ Myös ihmisten taloudellinen eriarvoisuus ja vaikeat elämäntilanteet rajoittavat sitä, miten kukin voi hoitaa muunlajisia eläimiä. Tällaiset seikat on tärkeää ottaa huomioon kaikessa tutkimuksessa, joka koskee elämistä eläinten kanssa.¹⁷ Muunlajisten eläinten riippuvuus ihmisistä ja ihmisille siitä seuraava vastuu ovat oletuksina taustalla tämän luvun pohdinnoissa.

Aiemmassa tutkimuksessa on jäänyt lähes täysin auki kysymys siitä, kuinka ihmiskeskeisyyden ylittävän läheisyyden merkitys tulisi ymmärtää nimenomaan queer- ja transyhteisöjen, -perheiden ja -suhteiden yhteydessä. Seuraava esimerkki sukupuolentutkija Tuula Juvosen tekemistä lesbojen haastatteluista kertoo tilanteesta, joka todennäköisesti voisi tapahtua myös heteroseksuaalisessa parisuhteessa – tässä tapauksessa pitkähköä, kaksikymppisenä aloitettua suhdetta oli osaltaan pitänyt yllä perheen kani. Kun haastattelija kysyy, mikä haastateltavaa pitää suhteessa, jota tämä ei koe hyväksi, haastateltava vastaa:

Pelko. Haluttomuus ja kyvyttömyys lähteä, kaniini. Älkää kukaan hankkiko eläintä, älkääkä ainakaan lasta, semmoseen suhteeseen mistä tiedätte että tämä ei toimi. Meil oli semmonen Seppo-kani, ja yks meiän, taikka [ex-partnerini] ihmisystävä (...), sano jossaki vaiheessa, (...) että teiän ei ois pitäny hankkia tätä kania. Se näki siinä tilanteessa että ei ei, tää oo [toimiva suhde].¹⁸

Haastattelu ei kerro, mitä kanille tapahtui, kun haastateltavan parisuhde lopulta päättyi. Katkelma kuitenkin kertoo kaniyksilön tärkeydestä osana queer-perhemuodostelmaa, jossa olennaisia eivät ole vain ihmisten väliset suhteet. Voidaan myös kysyä, ovatko muunlajiset eläimet tärkeitä queer- tai trans-elämänkuluissa joillain erityisillä tavoilla, muillakin kuin sellaisilla, jotka voisivat toteutua myös hetero- ja cis-kontekstissa.

Onko siis mielekästä ajatella, että muunlajisilla eläimillä olisi tärkeä osansa nimenomaan queer- tai trans-elämänkuluissa ja suhteiden tukena ja osana? Tästä teemasta on erittäin vähän tutkimusta, mutta esimerkiksi queer- ja eläintutkimuksen yhteyksiä tarkastellut yhdysvaltalainen Harlan Weaver kiinnittää huomiota siihen, kuinka toisten kategorisointi – esimerkiksi rodullistaminen ja sukupuolittaminen – ei koske vain ihmisiä, vaan ihmisten ja muunlajisten eläinten kategorisointi kietoutuu yhteen. Weaver havainnollistaa tätä lyhyellä esimerkillä omasta elämästään: Käydessään läpi omaa transitioprosessiaan hän eli pitbulltyyppisen koiransa Haleyn kanssa. Transition aikana Weaver oli erityisen haavoittuvassa asemassa, sillä häntä ei voinut tulkita selkeästi naiseksi tai mieheksi ja kaksijakoisen sukupuolijärjestelmän ylläpitämiseen liittyvän väkivallan uhka oli suurempi.¹⁹ Weaver ei kuitenkaan joutunut koiransa kanssa kävellessään kohtaamaan väkivaltaa. Pitbullin läsnäolo saattoi suojella häntä, tulkitaanhan pitbullit vaarallisiksi koiriksi. Weaver selittää, että tämän tulkinnan vuoksi pitbullit myös saattavat joutua tapettavaksi helpommin kuin muut koirat. Hänen tulkitsemisensa keskiluokkaiseksi, valkoiseksi ja vaarattomaksi queeriksi puolestaan vaikutti siihen, että hänen kanssaan liikkueensa Haleya ei tulkittu liian uhkavaksi.²⁰ Koiran ja ihmisen yhteiskategorisointi siis merkitsi molempinpuolista turvaa.

Tässä tapauksessa kokemus juuri tämän koiran kanssa elämisestä liittyi erottamattomasti henkilön trans-elämänkulkuun. Tulevaisuudessa olisi tärkeää, että tutkimus pystyisi nostamaan entistä enemmän esille niitä mahdollisia tapoja, joilla muunlajiset eläimet ovat merkityksellisiä nimenomaan queer-perheen yhteydessä ja osana queer- ja trans-elämänkulkuja. Nousevatko eläinkumppanit erityisen merkityksellisiksi valituissa perheissä ja queer-yhteisöissä, joissa ei priorisoida lasten hankkimista, tai auttavatko suhteet muunlajisiin eläimiin selviytymään, jos joutuu kokemaan kaltoinkohtelua?

Ihmiskeskeisestä perhekäsityksestä monilajiseen läheisyyteen

Queer-tutkimuksen näkökulmasta on kiinnostavaa, kuinka voimme rakentaa läheissuhteitamme toistamatta heteronormatiiviseen, kapeaan perhekäsitykseen sitoutuvia kertomuksia ja mitä tämä voisi merkitä

suhteissamme muunlajisten eläinten kanssa. Pohdin seuraavassa, mitä tällainen ”monilajinen läheisyys” voisi tarkoittaa.

Eläintutkimusta ja queer-feminististä tutkimusta yhdistelevät kriittiset tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, kuinka muunlajiset eläimet tulevat osaksi keskustelua kansalaisuudesta ja perhenormeista. Kuten Harlan Weaver on todennut, esimerkiksi pitbull-tyyppisten terrierien pelastamiseksi järjestetyt kampanjat Yhdysvalloissa perustuvat luokka- ja rotuerojen uudelleentuottamiseen ja tietynlaisiin käsityksiin perheestä ja kansalaisuudesta. Kampanjoissa pitbullit pyritään esittämään myönteisessä valossa ja pitbullien yhteiskuntakelpoisuutta korostetaan kouluttamalla niistä esimerkiksi terapiakoiria tai agilityharrastajia tai hankkimalla niille koulutuksen avulla arvonimi *Canine Good Citizen* (”Hyvä koirakansalainen”). Edelleen kampanjoissa näkyvät perheet ovat Weaverin mukaan suurimmaksi osaksi valkoisia heteroperheitä, jotka asuvat oman pihan ympäröimissä omakotitaloissa. Koirista puhuttaessa myös korostetaan perhesuhteita käyttämällä biologiseen sukulaisuuteen liittyviä termejä kuten äiti, isä, sisko, veli tai täti.²¹

Queer-teoria voi tarkastella muun muassa sitä, kuinka muunlajiset eläimet kiedotaan osaksi näitä rodullistettuja kertomuksia perheestä, sukulaisuudesta ja kansalaisuudesta ja kuinka eläimiä arvotetaan suhteessa näihin kertomuksiin. Eläinten ja ihmisten suhteiden käsitteellistäminen on myös vahvasti sukupuolitettua. Esimerkiksi termi ”hullu kissanainen” normalisoi ydinperhettä ja asettaa kissoista ”liikaa” välittävän henkilön – ja erityisesti naisen – normatiivisen elämäntavan ja ymmärrettävän eläinrakkauden tuolle puolen.²² Kissoista välittämisen sukupuolittamisen ja naisten väheksymisen lisäksi ”hullu kissanainen” -termi on ableistinen, eli samalla tullaan halventaneeksi mielenterveyden ongelmista kärsiviä.

Muunlajiset eläimet ovat yleisesti hyväksyttyjä perheenjäseniä täydentäessään normatiivista kahden vanhemman ja lasten muodostamaa ydinperhettä. Sen sijaan ”hulluksi kissanaiseksi” kutsuttu henkilö saattaa välittää kissoista enemmän kuin ihmisistä: hänellä ei välttämättä ole miestä tai muuta puolisoa ja hän saattaa panostaa aikansa ja rahansa kissojen hoitoon pikemmin kuin uran edistämiseen tai taloudellisten voittojen etsimiseen. Kriittiset eläintutkijat ja ekofeministit ovatkin kiinnittäneet huomiota siihen, kuinka naisten välittäminen muunlajisista eläimistä ja argumentit eläinten kohtelun parantamiseksi kyseenalaistetaan väittämällä, että naiset ovat höpsähtäneitä ja liian tunteellisia

eivätkä pysty ajattelemaan eläinsuhteita rationaalisesti.²³ Queer-teoreettisesta näkökulmasta on tärkeää kiinnittää huomiota myös siihen, kuinka eläinsuhteet ovat osa normatiivisen perheen määrittelyä ja toisaalta osa sen kyseenalaistamista – tästä näkökulmasta kissoihin keskittyvien ihmisten voi ymmärtää nimenomaan kyseenalaistavan normatiivisia perherakenteita.

Lisäksi queer-tutkimuksen avulla voidaan tarkastella sitä, kuinka muunlajisten eläinten kanssa eläminen saattaa kyseenalaistaa ihmiskeskeistä perhekäsitystä. Muodin tutkija Annamari Vänskä on tuonut esille ”vauvamaaisina” pidettyjen (*babyfied*) koirien roolia kulutus-kulttuurissa ja osana uudenlaisen äitiyden muotoutumista Japanissa. Näille koirille on oma vaatemuotinsa ja sen lisäksi esimerkiksi hammashoito, vakuutukset, päivähoito, kauneushoitolat ja kylpylät. Kuten Vänskä huomauttaa, tässä on kyse kapitalismin tavasta kääntää kaikki elämänalueet, myös eläinsuhteet, bisnekseksi ja rahavirroiksi.²⁴ Tämä koskee myös Suomea. Kriittisen eläintutkimuksen näkökulmasta Vänskän tutkimus ”sylikoiraäitiys” herättää kysymyksen siitä, otetaanko koirien lajityypilliset tarpeet huomioon vai näyttäytyvätkö koirat ainoastaan välineinä ihmisten hoivavietin tyydyttämiseen. Vänskän mukaan kyse on myös uudenlaisesta äitiydestä, joka määrittyy kuluttamisen ja työn tekemisen kautta. Koira ei vallitsevien kulttuuristen oletusten mukaan vaadi samanlaista sitoutumista kuin ihmislapsi ja siksi mahdollistaa työkeskeisemmän elämäntavan. Vänskän mukaan ”sylikoira” ei olekaan kulttuurisessa merkityksenannossa yksiselitteisesti eläin mutta ei myöskään ihminen vaan ”lemmikki”, joka sijoittuu näiden välimaastoon. Tämänäkötyyppinen koirien kanssa eläminen saattaa Vänskän mukaan myös kyseenalaistaa biologisiin suhteisiin perustuvia ja ihmiskeskeisiä käsityksiä vanhemmuudesta.

Queer-tutkimuksen lähestymistavassa muunlajisiin eläimiin on keskeistä, että perhettä ja vanhemmuutta ei oikopäätä oleteta ihmiskeskeisiksi rakennelmiksi. Samalla on tärkeää tarkastella kriittisesti sitä, suhtaudutaanko muunlajiseen eläimeen vain ihmisen tarpeiden ja toiveiden näkökulmasta vai saako eläin toteuttaa ihmisen kanssa eläessään lajityypillisiä käyttäytymistarpeitaan. Kriittisten eläintutkijoiden²⁵ ohella esimerkiksi Donna Haraway on arvostellut aikuisten koirien kohtelemista karvaisina ”lapsina” – nämähän eivät ole enää pentukoiria vaan aikuisia. Lisäksi tulkitseen, että Harawayn näkökulmasta koirien näkeminen ”lapsina” kertoo antropomorfismista, eläinten inhimillistämisestä eli ihmisen tunteiden,

tarpeiden, kykyjen ja pyrkimysten heijastamisesta muunlajisiin eläimiin sen sijaan, että tutustuttaisiin näiden erityispiirteisiin toista lajia edustavina yksilöinä.²⁶ Olisikin kysyttävä, millaisia ovat muunlajisten eläinten tarpeet asuintilansa ja asuinkumppaniensa osalta ja millaisia suhteita ihmisiin nämä eläinyksilöt itse haluavat tai pystyvät rakentamaan.

Itse en Harawayn tapaan pidä vanhemmuuteen ja lapsiin liittyvää terminologiaa itsestään selvästi ongelmallisena. Pikemminkin kysyisin jatkotutkimuksessa, ovatko ”äidin” tai ”vanhemman” kaltaiset termit mielekkäitä juuri tämän muunlajisen elämäkumppanin lajityypillisien ja yksilöllisten käyttäytymistarpeiden perusteella – ja jos ovat, niin missä mielessä. Antropomorfismin tarkastelussa on huomioitava kaksi puolta: muunlajisten eläinten toiminnan tulkitseminen ihmiskeskeisesti ja toisaalta sellaiset syytökset antropomorfismista, jossa kaikkea yhtäläisyyksien näkemistä kritisoidaan. Esimerkki ensin mainitun ongelmallisuudesta voisi olla se, että virtsatietulehduksen vuoksi laatikon ulkopuolelle pissaavan kissan toiminta tulkitaan ihmiskeskeisesti ”kostoksi” tai ihmisen provosoimiseksi. Kosto ei nimittäin kuulu kissan toimintamahdollisuuksiin lajina – sen sijaan kissa pitäisi viedä lääkäriin. Antropomorfismin kritiikin ongelmiin taas kuuluvat oletukset, että muunlajisen eläimen kokeman kivun kuvittelu ja tähän liittyvä empatia ovat turhia, koska olemme liian erilaisia. Näin käytettynä antropomorfismin kritiikki voi ehkäistä näkemästä samankaltaisuuksia ihmisten ja muiden eläinten välillä myös silloin, kun niitä on, sekä estää empaattista suhtautumista.²⁷ Antropomorfismin välttely kaikin tavoin saattaa myös johtaa siihen, ettei ihminen kykene muodostamaan läheistä suhdetta muunlajiseen eläimeen.²⁸

Ennen kuin vanhemmuuteen liittyvien termien käyttämistä kritisoidaan ongelmallisesta antropomorfismista, olisi tutkittava tarkemmin niiden ihmisten kokemuksia ja toimintatapoja, jotka kokevat olevansa ”vanhempia” läheiselle muunlajiselle eläimelle. Jos kyseisen eläimen lajityypilliset käyttäytymistarpeet ja erityisyys yksilönä otetaan huomioon, ei ihmisen kokemus itsestään kissan tai koiran ”vanhempana” väistämättä tarkoita, että tällainen suhde olisi sen ongelmallisempi kuin suhde, joka nojaa toisenlaiseen läheisyyttä käsitteellistävään kertomukseen. Näitä kertomuksia voivat olla esimerkiksi käsitys ihmisen ja muunlajisen eläimen suhteesta ystävytenä²⁹ tai – kuten tuonnempana lainaamassani Harawayn esimerkissä – kahden aikuisen olennon välisenä rakkaussuhteena.

En itse pidä vanhemmuuskäsitysten ihmiskeskeisyyden muutosta ongelmallisena vaan pikemminkin mahdollisuutena: miksi emme voisi kyseenalaistaa sitä, että vanhemmuus ja siihen liittyvät tunteet käsitetään kategorisesti ihmiskeskeisiksi ja vain ihmisten välisiin suhteisiin viittaa-viksi? Kun biologiset ja geneettiset jatkumot vanhemmuuden määritte-lijöinä on jo ainakin osittain kyseenalaistettu ihmisten osalta, niin miksi lajien välisiä rajoja tulisi pitää ehdottomina vanhemmuuden kokemisen ja toteuttamisen rajoina?

Queer-teoreettisesta näkökulmasta voidaan tarkastella myös toisen-laisia tapoja mieltää suhteet muunlajisiin elämänkumppaneihin. Nämä tavat ammentavat enemmänkin rakkaussuhteisiin liittyvästä kulttuuri-sesta kuvastosta. Donna Haraway esimerkiksi kirjoittaa suhteestaan koi-raansa Cayenneen:

Lyönpä vetoa, että jos DNA:mme tarkistettaisiin, väliltämme löytyisi joitain vahvoja transfektioita. (...) Todellakin, hänen märät kielipu-sunsa ovat olleet vastustamattomia. (...) Me opetamme toisiamme kommunikoinnin akteissa, joita tuskin ymmärrämme. Me olemme perustavanlaatuisesti kumppanilajeja. Me sepitämme toinen toisemme, lihallisesti. Merkityksellisesti toisina toisillemme; lajityy-pillisine eroinemme, me merkitsemme ruumiillamme häijyä kehityk-sellistä infektiota nimeltään rakkaus. Tämä rakkaus on historiallinen poikkeama ja luontokulttuurinen perintö.³⁰

Haraway on selittänyt jälkeenpäin, että edellä lainaamani *Companion Species Manifeston* (2003) kuvaus oraalisesta kommunikaatiosta ja läheisyy-destä koiran kanssa voidaan tulkita vastineeksi filosofi Jacques Derridalle ja tämän kuuluisalle kertomukselle kissastaan, jonka tutkiva katse sai Der-ridan hämääntymään. Harawayn luennassa Derrida ei ole riittävän kiin-nostunut kissan ajatuksista ja kissasta yksilönä vaan enemmänkin omista reaktioistaan.³¹ Harawayn kommentit ja hänen teoksensa laajemmin herättävät ajattelemaan vastavuoroisuuden merkitystä ennen kaikkea kumppaneiksi hyväksytyjen eläinten ja ihmisten suhteissa.³² Erityisesti koirat ovat Harawaylle oma erityinen lajinsa ja erityisiä yksilöitä, joiden kanssa ”me sepitämme toinen toisemme” ja ”opetamme toisiamme kom-munikoinnin akteissa, joita tuskin ymmärrämme”, kuten hän kirjoittaa.

Harawayn kuvaama läheisyys koiransa kanssa voidaan tulkita eräänlaiseksi queer-rakkaudeksi, koska se ylittää ja ohittaa ihmis- ja

parisuhdekeskeisen heteronormatiivisen oletuksen rakkaussuhteesta nimenomaan ihmisten välisenä parisuhteena. Yhdysvaltalainen sukupuolentutkija Kathy Rudy tuo vastaavaa esiin vielä suorasanaistemmin käsitteellistäessään suhdettaan koiriin: ”Ei niinkään etten olisi enää lesbo, pikemminkin niin, että homo–hetero–binäärillä ei ole enää mitään tekemistä minun kanssani. Minä suuntaudun nykyään koiraeläimiin.”³³

Rudylle läheinen suhde koiriin on tärkeämpää kuin suuntautuminen kohti ihmisiä ja määrittää rakkauden kohdetta enemmän kuin ihmiskeskeiset ”seksuaalisen suuntautumisen” kategoriat. Tämäntyyppinen queer-rakkaus kyseenalaistaa myös ihmiskeskeisen ajattelun jaot romanttiseen ja seksuaaliseen kiinnostukseen sekä ”suuntautumisen” tai läheisyyden määrittelyn seksin kautta. Tulkintani mukaan nämä kuvaukset läheisyydestä eivät ilmennä muunlajisiin eläimiin kohdistuvia, ihmisen tarpeisiin keskittyviä ja eläinten hyvinvoinnin kannalta ongelmallisia seksuaalisia tekoja. Sen sijaan siteeraamissani kohdissa etsitään sanoja, käsitteitä ja kertomisen mahdollisuuksia sellaisille ihmisen ja muunlajisen eläimen välisille läheis- ja tunnesuhteille, joita jäsennetään jotenkin muuten kuin kertomuksina ystävyystä tai vanhemman rakkaudesta lapseen. Jos Harawayn ja Rudyn kuvauksia yrittää ymmärtää ihmiskeskeisen queer-ajattelun kautta, niillä tuntuu olevan eniten yhteistä aseksuaalisuuden ja suhdeanarkistisen ajattelun kanssa.

Aseksuaalisuuden teoretisoinnista ammentaminen mahdollistaa heteronormatiivista ymmärrystä monipuolisemman käsityksen läheisyydestä ja läheissuhteista, jotka eivät ole sidoksissa seksiin tai ihmisten seksuaalisten tarpeiden ja halujen tyydyttämiseen.³⁴ Suhdeanarkismi taas monipuolistaa ymmärrystä siitä, millaiset suhteet voivat muodostaa perheen tai olla ”läheissuhteita”.³⁵ Suhdeanarkismi purkaa yhtäältä monogaamista ymmärrystä suhteiden rakentumisesta kahdenväliseksi parisuhteiksi. Toisaalta se purkaa merkittävien suhteiden jakautumista ensisijaisiin romanttisiin/seksuaalisiin suhteisiin sekä vähemmän tärkeisiin tai toissijaisiin ystävyssuhteisiin. Romanttisen rakkaussuhteen priorisoimisen sijaan suhdeanarkistisessa ajattelussa perhe ja läheisyys voivat rakentua esimerkiksi ystävien kanssa asumiselle ja/tai usealle samanaikaiselle romanttiselle rakkaussuhteelle yhden asemasta. Olennaisinta on, ettei yhdenlaista elämän ja ihmissuhteiden mallia oteta ennalta annettuna.

Länsimaista heteronormatiivista ydinperheideaalia on kyseenalaistettu myös alkuperäiskansatutkimuksen näkökulmasta. Kanadassa työskentelevä alkuperäiskansatutkija Kim TallBear esimerkiksi kritisoi

Yhdysvaltojen ja Kanadan kolonisoivaa politiikkaa, jossa alkuperäiskansojen elämäntavat syrjäytettiin muuttamalla yhteisomistuksessa olevat maat yksityisiksi, riistämällä luontoa ja asettamalla normiksi miesjohtoinen ydinperherakenne. TallBear on kirjoituksissaan, myös *The Critical Polyamorist* -blogissaan, hahmotellut yhteyksiä erityisesti dakota-alkuperäiskansan sukupuoli- ja seksuaalisuuskäsitysten ja kolonialismin kyseenalaistamisen välillä. Kolonisoivan politiikan ja ajattelutavan kyseenalaistaminen tarkoittaa siis sekä avioliittoon perustuvan ydinperhemallin että ihmiskeskeisyyden kyseenalaistamista esimerkiksi vastustamalla suuryritysten luontoa tuhoavia toimintatapoja.³⁶ Kuten TallBear kirjoittaa *Queer Inhumanisms* -julkaisussa, ”alkuperäiskansat eivät ole koskaan unohtaneet, että ei-inhimilliset olennot ovat toiminnallisia ja osallistuvat sosiaalisiin suhteisiin, jotka muovaavat perustavanlaatuisesti ihmisten elämää”.³⁷ Olennaista onkin sekä kolonialismin kritiikin että luonto- ja eläinsuhteen ymmärtäminen osaksi queer-tutkimuksellista ajattelua.

Eettisiä ja vastavuoroisia rakkaussuhteita muunlajisten eläinten kanssa – joita sekä Haraway että Rudy tulkintani mukaan pyrkivät kuvaamaan – ei helposti pysty sopeuttamaan heteronormatiiviseen ja ihmiskeskeiseen ajatteluun läheissuhteista, jota hallitsee ihanne romanttisesta ja seksuaalisesta, kahden ihmisen välisestä parisuhteesta. Ihmiskeskeisyyden kritiikin ja suhteiden osapuolten riippuvuudet huomioiva suhdeanarkismi yhdistettynä aseksuaalisuuden teoretisointiin ja valkoisen tiedontuotannon kritiikkiin voisikin tulevaisuudessa tarjota väyliä uudenlaisille käsityksille vastavuoroisista ja eettisyyteen pyrkivistä suhteista muunlajisten eläinten kanssa. Ihmisten perhe- ja läheissuhteet voisivat näin ymmärrettyinä sisältää sekä romanttisia, (a)seksuaalisia ja ystävyysuhteita ihmisten kanssa että tärkeitä suhteita muunlajisten eläinryhmien kanssa – ilman pakkoa määritellä tai olettaa ihmissuhteita ensisijaisiksi.

Läheissuhteet perhesuhteiden tuolla puolen

Queer-läheissuhteiden teoretisoinnin kannalta kiinnostavaa on myös viimeaikainen keskustelu muunlajisten eläinten seksuaalisen käytöksen monimuotoisuudesta ja biologisen tutkimuksen heteronormatiivisuuden kyseenalaistamisesta. Heteronormatiivisuus on kaventanut ja vääristänyt tieteellisiä tutkimustuloksia ja käsitystämme muunlajisista eläimistä,

esimerkiksi estänyt tutkijoita näkemästä muidenkin kuin ihmisten seksuaalisuutta luovana, lisääntymistarpeet ylittävänä toimintana.³⁸

Kuten feministinen tieteenutkija Stacy Alaimo huomioi, luonnon, muunlajisten eläinten ja luonnollisuuden tarkasteleminen lisääntymis-keskeisen, heteroseksuaalisen oletuksen pohjalta tarkoittaa, että tästä eroavat seksuaalisuuden toteuttamisen muodot on mahdollista käsittää ”luonnottomiksi” tai ”luonnonvastaisiksi”.³⁹ Eri tieteenaloilla toteutettavan eläintutkimuksen heteronormatiivisuuden kyseenalaistaminen on samalla tämääntyyppisen ajattelutavan kyseenalaistamista. Kiinnostavaa ei ole kuitenkaan vain muunlajisten eläinten sukupuolen tai seksuaalisen käyttäytymisen variaatio. En myöskään tässä luvussa pyri jatkamaan sellaista keskustelua, jossa muunlajisten eläinten käytös perustelisi tai kyseenalaistaisi sitä, mikä on ihmisten keskuudessa hyväksyttävää. Olenaisempaa on se, millaisia *samastumisen ja yhteyksien kokemisen mahdollisuuksia* muunlajisia eläimiä koskeva tutkimus ja muut eläinsuhteita sisältävät kertomukset tarjoavat.

Alaimolle on tieteen heteronormatiivisuuden kyseenalaistamisen lisäksi tärkeää uudenlaisten luonnon ja kulttuurin ymmärrysten muotoutuminen. Osa tästä on sen ihmettely, kuinka rajattomasti luonto on tuottanut variaatioita myös sukupuoleen ja seksuaalisuuteen.⁴⁰ Alaimon kuvaus omasta lukukokemuksestaan havainnollistaa tätä: ”Täytyy myöntää, että olin aika ällistynyt Hirdin, Roughgardenin ja Bagemihlin selonteosta seksuaalisuuden ja sukupuolen valtavasta variaatiosta kaikkialla ei-inhimillisessä maailmassa. Kuka olisi voinut arvata?”⁴¹

Alaimon kuvailema ihmetyksen (*astonishment*)⁴² kokemus liittyy siihen, että uuden, heteronormatiiviset tulkinnat kyseenalaistavan sekä muunlajisten eläinten käyttäytymistä, kommunikaatiota ja muita taitoja koskevan tutkimuksen myötä muunlajiset eläimet ja näiden toiminta näyttävät monimuotoisempina, kiinnostavampina ja luovempina kuin aiemmin.⁴³ Nykytutkimuksen perusteella ei enää pystytä kertomaan tarinaa evoluutiosta, jossa muunlajiset eläimet elävät ja toimivat mekaanisesti vain vaistojensa perusteella ja jossa ne jäävät esiasteiksi ihmisen kulttuurisessa kehitystarinassa.⁴⁴

Seksuaalisuuden ja sukupuolen variaation ymmärtäminen osaksi elonkirjoa tarjoaa mahdollisuuksia ihmetyksen kokemiseen ja uusien ymmärrysmaailmojen avautumiseen. Näiden tutkimusten ja uusien kulttuuristen käsitysten avulla kertomukset muunlajisista eläimistä voivat myös tulla lähemmäs queer- ja transkokemuksia, jolloin voi syntyä

ennalta arvaamattomia yhteyksiä ja solidaarisuuden muotoja. Fiktiiviset tai konkreettiset eläinsuhteet voivat tulla lähemmäksi elämänpiiriämme, itseymmärrystämme ja ”kuviteltuja yhteisöjämme” – ei kuitenkaan nationalistisessa mielessä vaan lajien ja valtioiden rajat ylittäen.⁴⁵ Tässä mielessä ”läheisyys” ei välttämättä tarkoita elämistä saman katon alla esimerkiksi kissan, koiran tai kanin kanssa, vaan se voi olla fyysisestä etäisyydestä riippumaton ymmärrystä omasta läheisyydestä muunlajisen eläinyksilön tai eläinlajin kanssa.⁴⁶ Laajemmin kyse on siitä, kuinka pystymme kuvittelemaan heteronormatiivista kertomusta ja reproduktiivista futurismia kyseenalaistavien elä(i)mien yhteyksiä toisiinsa ihmis-keskeisyyttä purkaen ja lajirajojen yli. Nykyisessä yhteiskunnallisessa ja globaalissa tilanteessa ovat olennaisia juuri sellaiset kertomukset, jotka mahdollistavat yhteyksien ja läheisyyden kokemisen ja tarjoavat samastumisen mahdollisuuksia heteronormatiivisten ja lisääntymisen keskeisyyttä korostavien kertomusten vaihtoehtoina.

Tällaista lajien välistä solidaarisuutta ja yhteyksien luomista havainnollistaa seuraava katkelma Ruka Toivosen runosta ”Muutamia merkintöjä sarvikuonona olemisesta” (2017). Se kietoo koskettavalla tavalla yhteen muunlajiset eläimet, sukupuuttoon kuoleminen, sukupuolen kokemisen ainutlaatuisuuden ja sukupuolien moninaisuuden:

1.

*Sukupuolia on maailmassa yhtä monta kuin on ihmisiä, sanotaan,
ja minä kyllä uskon niin, mutta viime aikoina olen enenevässä määrin miettinyt vain
sarvikuonoja*

2.

*tarkemmin sanottuna olen miettinyt, että jos sama pätee myös zairenleveähuulisarvikuonoihin,
joilla siten olisi sukupuolia kaiken kaikkiaan kolme, niin ne ovat joka tapauksessa maailman
viimeiset: enempää ei koskaan tule.*

3.

*Se antaa ajateltavaa, tarmoa olla kiireen vilkkaa juuri sitä mitä on:
karttoihin vastikään piirretyn saaren lentokyvyn lintu;
vuoren jyrkänteessä ketterästi kiikkuva mänty;
äärimmäisen uhanalainen keijupoika. (...)⁴⁷*

Queer-perheen ja läheissuhteiden teoretisoinnin olisi tärkeää tunnistaa, miten kulttuuriset kertomukset avaavat ja sulkevat mahdollisuuksia queer- ja trans-läheisyydelle muunlajisten eläinten kanssa. Tämä saa tukea myös kriittisestä eläintutkimuksesta ja ekofeminismistä, joiden mukaan on ongelmallista tehdä olennainen ero ”perheenjäseniksi” otettujen, paljossa etuoikeutettujen muunlajisten eläinten ja esimerkiksi niin sanottujen tuotantoeläinten välille.⁴⁸

Kun pohditaan, kuinka käsitteellistää queer-perhettä ja kuinka kyseenalaistaa queer-suhteiden ihmiskeskeisyyttä, on siis tärkeää tarkastella kriittisesti myös muunlajisten eläinten välille tehtyjä jaotteluja, jotka mahdollistavat toisten aseman perheenjäseninä, toisten käyttämisen ruoan ja vaatteiden raaka-aineina ja elinympäristön tuhoamisen kolmansilta. Kun queer-teoretisoinnin tarkoitus on kiinnittää huomio yhteiskunnan marginaaleissa eläviin ja kulttuurisen ymmärrettävyyden ulkopuolelle sijoittuviin elämänpiireihin sekä kyseenalaistaa normatiiviset elämänkulut ja perhekäsitykset, niin luonteva tulevaisuuden suunta on rakentaa queer-teoreettisia yhteyksiä muunlajisiin eläimiin normatiivisten perhemääritysten rajojen yli. Yksi tämän ajan olennaisimpia kysymyksiä onkin, pystymmekö luomaan yhteyksistä muunlajisiin eläimiin uudenlaisia kertomuksia, jotka tukevat sekä queer- ja trans-elämänkulkuja että eettisiä suhteita muihinkin kuin länsimaissa lemmikkeinä pidettyihin eläimiin.

MITEN TUTKIMUS TEHTIIN?

Lukuni metodologinen lähestymistapa on ennen kaikkea käsitteellinen. En kuitenkaan tee yksityiskohtaista filosofista käsitteanalyysia, vaan olen kiinnostunut siitä, millaisia käsitteellisiä työkaluja queer-tutkimus tarjoaa perhe- ja läheissuhteiden uudelleenajatteluun, kun se yhdistetään feministisen tieteentutkimuksen sekä kriittisen eläintutkimuksen ja ekofeminismin kanssa. Jälkimmäisillä viittaan monipuolisia lähestymistapoja sisältäviin tutkimussuuntauksiin, joita pääosin yhdistää käsitys muunlajisten eläinten itseisarvosta, jonka tulisi estää näiden hyödyntäminen ja tappaminen ihmisten taloudellisten tai muiden intressien vuoksi.

Nostan esiin queer-tutkimuksen ja muun seksuaalisuutta ja sukupuolta kriittisesti teoretisoivan ajattelun perinteestä erilaisia tapoja,

joilla normatiivisia perheeseen ja läheissuhteisiin liittyviä käsityksiä on kritisoitu ja kyseenalaistettu. Keskustelen ja visioin luvussani, millä tavoin näitä voi ajatella uudelleen, mikäli queer-tutkimuksen ihmis-keskeisyys kyseenalaistetaan ja analyysiin otetaan mukaan muunlaisiset eläimet osana perheitä ja läheisiä suhteita. Metodologinen lähestymistapani sisältää myös pyrkimyksen intersektionaaliseen, erot huomi-oiivaan lähestymistapaan, mikä tässä tapauksessa tarkoittaa ajatusten kehittelyä muunkin kuin valkoisen queer-tutkimuksen avulla sekä vammaistutkimuksen ideoiden huomiointia.

Tiettyyn aineistoon keskittyvän analyysin sijaan olen etsinyt havainnollistavia esimerkkejä kulttuurintutkimuksellisen lähestymistavan avulla, joka muistuttaa queer-tutkija Jack Halberstamin keräily- tai dyykkausmetodologiaa (*scavenger methodology*). Siinä kerätään esimerkkejä erilaisista lähteistä ja yhteyksistä.⁴⁹ Lähestymistapa on tämän luvun tapauksessa mielekäs, koska se mahdollistaa monipuolisemman kohtaamisen queer-tutkimuksen ja kriittisen eläintutkimuksen välillä kuin yhteen aineistoon keskittyminen. Erilaisten kysymysten ja näkökulmien esiin nostaminen on tärkeää tilanteessa, jossa queer-teoriaa on kehitelty näiden tutkimusalojen yhteyksien kautta erittäin vähän.

Esimerkkeinä käytän Kathy Rudyn ja Donna Harawayn teksteistä poimittuja lainauksia – heidän omiin kokemuksiinsa liittyviä kertomuksia – sekä katkelmaa Ruka Toivosen runosta ja Tuula Juvosen ystävällisesti omasta aineistostaan luovuttamaa kertomusesimerkkiä, jossa on mukana kani. Olen muuttanut tai poistanut Juvosen luovuttamasta esimerkistä erisnimet haastateltujen ihmisten ja eläimen tunnistamisen välttämiseksi. Juvosen aineisto on Työvänmuseo Werstaalla säilytettävä arkistoaineisto, sähköinen tietoaineisto, joka käsittelee lesboutta Tampereella 1970- ja 1990-luvuilla ja koostuu laadullisista haastatteluista vuosilta 2011–2018 (ks. Juvonen tässä teoksessa).

Metodologiseksi valinnaksi luvussani voi kutsua myös toisten tutkijoiden tekstien lukemisen tapaa: olen nostanut niistä esille inspiroivia ajattelun mahdollisuuksia sen sijaan, että olisin tarkastellut tekstejä kokonaisvaltaisesti ja keskustellut yksityiskohtaisesti myös mahdollisista kritiikin aiheista. Tämä lukutapa on samansuuntainen kuin ”herkän luennan” menetelmä⁵⁰ siltä osin, että tavoitteenani ei ole jao-tella tutkijoita eri tutkimussuuntauksiin ja arvioida heidän tutkimus-
tensa kokonaisvaltaista hyötyä, vaan rakentaa yhteyksiä tulkitsemalla

} eri perinteitä edustavien tutkijoiden kirjoituksia siten, että näistä yhte-
yksistä syntyisi jotain mielenkiintoista. Tämä lukemisen tapa sopii
tähän tekstiin, koska tavoitteenani on aiemman tutkimuksen kritisoi-
misen sijaan etsiä työkaluja uudenaikaiseen ajatteluun.

**QUEER-VISIOITA LAJIRAJAT
YLITTÄVISTÄ PERHEISTÄ JA
LÄHEISUUHTEISTA**

1. Allen ym. 2018.
2. Brault 2017; Giraud ym. 2018; van Dooren, Kirksey & Münster 2016.
3. Aaltola 2018; Alaimo 2010; Meijer 2018; Telkänranta 2016.
4. Weston 1991.
5. Lämmin kiitos kommenteista ja tuesta Koneen säätiölle ja sen rahoittaman ”Ilmastokestävyys keittiössä – ruokakulttuurin murroksen arkiset mahdollisuudet” -projektini jäsenille, queer-tutkimus- ja -ystäväverkostoleni sekä Kriittisen eläintutkimuksen verkoston jäsenille, mukaan lukien Milla Joki, Saara Kupsala, Annika Lonkila, Annukka Paajanen, Stina Roos ja Valo Vähäpassi. Kiitokset myös Tuula Juvoselle kani-katkelman luovuttamisesta omasta tutkimusaineistostaan, Ruka Toivoselle tekstin lukemisesta ja runonsa kontekstin tarkistamisesta sekä kirjan toimittajille ja kustannustoimittajalle hyödyllisistä kommenteista ja avusta tekstin argumenttien ja kieliasun työstämisessä.
6. Haraway 2016.
7. glosbe.fi
8. Edelman 2004.
9. Esim. Honkela & Irni 2014.
10. Wynes & Nicholas 2017.
11. Chen 2012.
12. Esim. Cudworth 2011, 142, 149–150.
13. Donaldson & Kymlicka 2011; Narayan 2017.
14. Esim. Cudworth 2011, 150; Tuan 1984, 108.
15. Ks. myös Torres 2007, 59–60.
16. Taylor 2014.
17. Esim. Zelinger 2018.
18. Arkistoaineisto, Työväenmuseo Werstas. Juvonen, Tuula (Tampereen yliopisto): Lesbous Tampereella 1970- ja 1990-luvuilla. Haastatteluja vuosilta 2011–2018 (sähköinen tietoaaineisto). Haastattelu H8, s. 9. ”Toimiva suhde” on tekemäni selventävä lisäys; myös kanin nimi on muutettu ja ex-partnerin nimi on jätetty pois.
19. Weaver 2017; ks. myös Bettcher 2014. Jotkut Rosenbergin ja kumppaneiden haastattelemista trans- ja muunsukupuolisista kokivat saavansa eläinkumppanin läsnäolosta tukea monimutkaisten ja stressaavien ihmis-kontaktien vaihtoehtona tai apua itsen hyväksymisessä sellaisena kuin on. Esi-merkiksi kissan kehräys sylissä saattoi olla tärkeä tuki, kun ensimmäisiä kertoja kokeili meikkaamista omalle sukupuolelle soveltuvalla tavalla. (Rosenberg ym. 2020, 10–11.)
20. Weaver 2017, 12.
21. Weaver 2015, 347–348.
22. McKeithen 2017.
23. Esim. Donovan 2014; Weisberg 2009; ks. myös McKeithen 2017.
24. Vänskä 2014, 265–269.
25. Esim. Fudge 2008, 49.
26. Haraway 2003, 11; antropomorfismista ks. Aaltola 2018, 31–32.
27. Aaltola 2018, 31–32. Ihmisiä ja muunlajisia eläimiä yhdistävistä tekijöistä yleistajuisesti ks. Telkänranta 2016.
28. Charles 2016, 6.1–6.10, 9.1.
29. Esim. Townley 2017.
30. Haraway 2003, 3. Luvussa esiintyvien lainausten tulkinnot englannin kielestä ovat minun. Alkuperäinen sitaatti: ”I bet if you checked our DNA, you’d find some potent transfections between us. (...) Surely, her darter-tongue kisses have been irresistible. (...) We are training each other in acts of communication we barely understand. We are, constitutively, companion species. We make each other up, in the flesh. Significantly

- other to each other; in specific difference, we signify in the flesh a nasty developmental infection called love. This love is an historical aberration and a naturalcultural legacy.”
31. Gane & Haraway 2006, 144; Haraway 2008, 19–20.
 32. Haraway 2003, 11–12.
 33. Rudy 2011, 41. Alkuperäinen sitaatti: ”It’s not so much that I am no longer a lesbian, then, it’s that the binary of gay and straight no longer has anything to do with me. My preference today is canine.”
 34. Cerankowski & Milks 2014.
 35. Esim. Nordgren 2012.
 36. TallBear 2018a; 2018b.
 37. TallBear 2015, 234. Alkuperäinen sitaatti: ”indigenous peoples have never forgotten that nonhumans are agential beings engaged in social relations that profoundly shape human lives.” Ks. sanan *agential* kääntämisestä Irni, Meskus & Oikkonen 2014, 441–442; kääntäessä on haastavaa säilyttää termin adjektiivimuoto ja samalla sen oletama yhteys toiminnallisuuden ja toimijuuden välillä.
 38. Alaimo 2010, 61–62.
 39. Alaimo 2010, 54–55.
 40. Ks. myös Hird 2008.
 41. Alaimo 2010, 56. Alkuperäinen sitaatti: ”I must admit that I was rather astonished by Hird’s, Roughgarden’s, and Bagemihl’s accounts of the enormous variety of sexual diversity throughout the nonhuman world. Who knew?”
 42. Alaimo 2010, 56.
 43. Despret 2016.
 44. Alaimo 2010, 57–61; Telkänranta 2016.
 45. Kuvitelluista yhteisöistä ks. Anderson 2007.
 46. Vrt. Oswin & Olund 2010, 60.
 47. Toivonen 2017.
 48. Esim. Adams & Gruen 2014. Queer-teoriaa voi käyttää myös inspiraationa esimerkiksi kirjallisuuden lukemiseen kriittisen eläintutkimuksen näkökulmasta nostaen esille koskettavia kerromuksia tuotantoeläinten, kuten broilereiden ja häkkikanojen, yksilöydestä ja toimijuudesta vastakoh-tana näiden ymmärtämiselle vain ”massana” ja ruoka-aineina. (Ks. Ääri 2017.)
 49. Halberstam 1998, 13.
 50. Irni 2013.